

I. Kintlét – magány

– Művészi tevékenységét nehéz egyetlen kifejezéssel meghatározni, zeneszerző és előadóművész, zenekarvezető és karmester egy személyben. Ezek egymásra

rétegzettsége adja – úgy hiszem – az Ön pályafutásának különösségét.

46 AZ EMBER FA

Bankó András beszélgetése

Szabados Györggyel

– Ezek nem egymásra rétegzettségek, hanem szükségszerűségek és terek. De több okból nem helytálló itt az

„előadóművészet” kifejezés sem. Egyrészt az a zenei tevékenység, amit mindig is csináltam, az azért ilyen, amilyen, mert vélekedéseken és futamokon kívül egy eredendően és mélyen megtapasztalt szellemi „kintlétben” dolgoztam, a műzene általános vonulatához képest egy más attitűdöt hordozva és képviselve. Én más utat jártam, amely nem volt különösebben könnyű, ugyanakkor nyitottá tett olyan dolgokra, amelyekre egyébként talán nem lettem volna ennyire nyitott. Például, ha klasszikus zeneszerzéssel foglalkoztam volna, bizonyosan nem, mert ott egy egészen kizáró gondolkodásmód alakult ki: az európai zene hagyomány intoleráns gondolkodásmódja, amely szinte „beleverődik” az emberbe. A „kintlét” persze a saját elhatározásom körül támadt, és a körülmények kényszere miatt. És annak a meggyőződésnek volt köszönhető, hogy ami itt folyik körülöttünk, az csupán valami provizórikus, átmeneti dolog, tünékeny epizód. Ellenben egy másik irányba való teljesen világos, jóhiszemű elkötelezettség töltött el, amely afféle paradicsomi aranykori emlékként élt bennem, s ez a valami nagyobb dolog, erősebb törvény. Az előadóművészet szó – másfelől – az improvizativitásra való hajlamom miatt sem helytálló, hiszen a klasszikus értelemben vett zeneszerző végül is struktúraként fog föl mindent, míg számomra épp annak a nyitottságnak az *állapota* a fontos, ami ebből kivezet, ami egyetemességhez nagyobb lehetőségeket kínál. Tehát ez egyáltalán nem előadói művészet – ha annak is tűnik -, s nem is csak kézműves értelemben vett zeneszerzői munka – bár annak közeli rokona – afféle *zenekreatórság*. Ezt csak így tudom megfogalmazni, a dolog szellemi-lelki-testi összetevői miatt. Más muzsikuskok, akik ilyesmivel foglalkoztak, talán azért nem beszélnek erről, mert nem készültek fel rá szavakban. Nehéz is szót ejteni róla. Valószínűleg én azért figyeltem meg ezt jobban és azért tudok talán egy kicsivel többet mondani erről, mert a pszichológia gyakorlatilag sem idegen mindentől. Ha most a zenére vonatkoztatjuk a dolgot – de nem a nyomtatott kotta képébe absztrahált zeneiséggel, hanem egyetemes attitűdből közelítve meg -, akkor az ember mint jelenség egy összetett, hihetetlenül magasrendű, titkos-kozmikus hangszer,

amely minden kis elvonatkoztatást *megél* a zene teljességében, átél a maga szigorúan és árnyaltan, évtizedekről évtizedekre való konzekvens belső munkával tudatosan kiművelt képességei révén. Ilyen értelemben mondom, hogy ez zenekreatórság. Ennek gyakorlatára nem úgy kell nap mint nap föl-
készülni, hogy például jól tudok-e blattolni, vagy sem. Meg, hogy 47
a klasszikus összhangzat, meg a romantikus kromatika, meg az
impresszionisták, meg a dodekafónia – bár ezeket is mind tudni kell-, hanem
egész egyszerűen a teljes akusztikus hangrendszernek ott kell élnie az ember
idegzetében, szinte szűzen és egyszerre ezernyi változatot is átélten, milliő
gesztust érzékelve. Állandóan készen kell állnia arra, hogy zenéjével
egy élő organikus egységet jelenítsen meg az ember, egy jelentkező,
vonuló és lenyűgöző kis szellemi lényt...

– *A kívülállás viszont magányra kárhuztatja az embert. Néhány hónapja megjelent egy könyv (Szabados György és Váczi Tamás: A zene kettős természetű fénye, Magvető-JAK füzetek 49.), amelyben Ön így fogalmazott: „Ez a kívülállás viszont – épp e következetessége és érzékenysége miatt – magányba könnyen belepusztulhat.” Eszerint ez lenne a zenekreatórság kockázata?*

– Ez a megfogalmazás így amolyan barlangrajz, legyőzött bölényel. Győzni a sors felett – ebben akkor nem vagyunk-e szenvedően magányosak, hogyha úgy érezzük: a jobb fülünk az Androméda, a bal a Syrius, az orrunk valahol az Orion és így tovább, a köztes terek a szívterek... Tehát ha az egész mindenség benne van. Márpedig bennünk van. Természetesen az étellel élőén, nem ilyen sematikus tárgyserű megfeleltetéssel, de eredendően, hozottan és teljesen. így kell birtokba venni újra, és nem mint struktúrát. Ehhez képest a minket körülvevő világ tényleg epizódnyi, minden koszoságával, törmelékességével, salakjával és összes sebzettségével együtt. S mert ebben a zavarosban nem lehet otthonos a lelkiületünk, a kintlevés egyben önvédelem. Amikor az egészszel vagyok együtt, amikor a teljesség érintése lenyűgöz és fölemel. S ha a kintlét *ilyen* magánnyal társul, az jó magány, az alkotói magány: részvétel a teremtésben és közellét – jobb annál, ami van.

Az már persze adottság, tehetség, művészi képesség dolga, hogy ez áttűnik-e, átsurran-e a befogadói ingerküszöb alatt és fölött, hogy rezonál-e, hat-e az a titkos kozmikus-hangszer... Nagy László úgy fogalmazta ezt meg, hogy „ki viszi át a szerelmet a túlsó partra?” De nem arról van itt szó, hogy ez a túlsó part időben vagy térben létezzen; nem! Ez túl materialisztikus és triviális lenne. Mindig arról van szó, hogy a látszólagos különbözőségek, distanciák hogyan tudnak újra harmóniába, azonosságba, vagyis újra az öröklét tengelyébe kerülni – így kell a túlsó partra átvinni mindent. S ez már nem romantika és nem pusztán szórakozás.

A legjobban az foglalkoztat, hogy mi történik az emberben. Voltaképp az egyes korok gondolkodását-művészetét is csak így lehet megérteni. Van-
nak ugyanis elemi dolgok – az éhség, a házasság, az ösztönök, a halál – s én
mindig azt igyekeztem megérezni magamban az egyes korok művé-
48 szetén keresztül, hogyan módosultak az időben, mire kerültek át a
hangsúlyok? Ha most ilyen értelemben szeretnénk azonosítani, mi
zajlik a Ma Emberében, akkor az derül ki, hogy a belső végtelen tudata ma a
leghanyagoltabb – s a hozzávezető út. Ez a lelepusztultabb lelki dimenzió.
Mindenütt a világon, de itt Magyarországon is. Ebben a vonatkozásban állítom,
hogy pl. Bartókot nem értik teljesen ma sem, a magyar szellemi élet
java sem érti igazán. Szörnyű, hogy erről még mindig beszélni kell. És ez nem
azért van, mert valaki zeneszakmailag teljesen műveletlen, mert nem tanult
a Zeneakadémia valamelyik szakán. Hanem már azért elsősorban, mert nem
tanította meg az anyja énekelni, hogy beavatatlan, és így például nem tud-
hatja, hogy az éneklés és a lépés, hogy az éneklő mozgás szerves egységet
alkot; vagy hogy mit hordoz a mély és mit a magas, hogy az éneklés micsoda
vibráció stb. Nem tudja min mérni s ezért nem is tudja élvezni és értékelni a
hangzó világot, a kis különbözőségeket, vonzatokat, összefüggéseket, ár-
nyalatokat, hiszen nem élte meg ezt az utat, így önmagában az egyetemest,
a végtelent. Vagy teljesen racionálisan, vagy csak indulatosan közeledik a
zenéhez – felületesen, méltatlanul. A zene az organikusság, az organikus
egység és mélység és háttér művészete, mint ahogy az emberi értelem sem
csak a racionalitás közege, nem kizárólag logika. Az értelmünk sokkal mély-
ebben fészkel, minden rajztudás ezt állította, és kísérletileg is igazolható.
A zene különös birodalom, éppen mert nem konkrét, még annyira sem, mint
a költői nyelv. Benne ez az értelem szólal meg, *a mindenség egésze*, vala-
mennyi kis részletét átsugározva. Sajnálatos, amikor e fenséges érzés helyett
csupán személyes nosztalgiákat és emocionális közhelyeket képesek „érté-
kelni” az emberek – ilyenkor válik nyilvánvalóvá a zenei világ és a zenei fel-
készültség mai, rendkívüli szegényessége.

II. Teremtés – szertartás

*– Meglehet, már az is egyfajta okozat, hogy a Ma Emberét nem tanítja meg énekelni az anyja. Az ember belső végtelenjének fülaprítása, megsemmisítése elég módszeresen zajlik a fogyasztói társadalmakban: egyénileg nehéz szembe-
szállni ezekkel.*

– A különbségek és azonosságok felismerése szükséges, vagyis az, hogy tudatosan fogjunk meg bizonyos történéseket. Hogy hol tart az emberi szellem, hogy tudva-tudatlanul min spekulál. Amikor valakinek zenéjét hallgatom, akkor ezt keresem, hogy ő mit miért és hogyan csinál s az hogy sikerül neki. Mi a háttere és mi a mélye? Ez gondolati és egyúttal persze mélyen szakmai kérdés.

Korábban, ifjúi álmodozásaimban, no meg az egyetemi lét magányában kezdtem igazában tudatosan végiggondolni ezeket. Addig csak jobbra révetegen, bár ez – hál Istennek! – máig megmaradt. Akkor még azt sem tudtam, hogy ez maga: meditáció, hiszen mi olyan kisszerű neveltetést kaptunk (ami azért még mindig jobbnak bizonyult, mint a mai!), hogy 49 ezek a dolgok sem voltak a nevéen nevezve, nem tudta az ember, hogy amit hajlmainál fogva így átél, hogy ez a mód, ez egy természetes, örök és időtlen emberi tulajdonság és önművelő, önnevelő foglalatosság. Annak neve van és ezt például évezredek óta így, meditációnak hívják, csakhogy ma és régóta, éppen arra megy ki a játék, hogy az embernek ez a fele ne nagyon éljen, hogy csökevényes maradjon, hogy az ember bizonytalan és vak legyen. Hogy ne legyen látó és szuverén lény. Ez pusztítás olyan jól sikerült, hogy nemcsak egyénileg vált veszélyeztetetté az ember, hanem már maga a lét is. A lét működőképessége, a lét csodája került nagy bajba az elgyengült szellemi teljesítőképeséggel.

Pedig mindenben benne van, egy falevélben benne van a világ – ahogy a szólás mondja: csöppben a tenger –, mert ha nem volna benne, akkor nem is *lehetne*. Nem túrné meg magában a világ: a nagy azonosság. Csupán az él és az marad, amelyben a lényegi dolgok benne vannak. Ez emberre is és a kultúrára is igaz. Így aztán az istenember viszonyát tekintve bennünk kell, hogy legyen az Isten, az istenség is, ami az eredethez, a teljességhez, az azonossághoz vezet. S bennünk is van, elsőlegesen, csak meg kell találnunk őt magunkban, hogy legyen esélyünk megtalálni és megérteni magunkat is. A különbözőségeket és a mögöttes azonosságokat. A legtágabban felfogni a világot. Ez belső munka, ez meditáció, e nélkül nem megy a teremtés, e nélkül nem él az élet, e nélkül silány, s e nélkül mi sem élünk, mi sem vagyunk igazán. Az pedig nyilvánvaló, hogy ez a mentalitás esztétikát is teremt, egy ponton túl pedig az esztétika, hogy úgy mondjam már vallássá válik, a szépség és az ízlés vallássá lesz, és kultúrává a cselekedeteken át. Így válhat *méltóvá* az ember a teremtés nagyszerűségéhez. S így járja át valóban a ható erő.

A meditáció eme képessége vele születik az emberrel, ezért aztán a szemlélődésre való készítetésünket – mint a gyermeki tisztaságot – őrizni kell magunkban, mert csak abban ápolhatjuk kellően a bennünk készen meglévő, legjobb tulajdonságainkat; és emelhetjük eszméletté, tudássá. A végső kérdés az, hogy megtaláljuk-e az azonosságokat, s a világ egységes, együttlültető azonosságát, a harmóniát, s hogy ezt milyen mélyen, milyen tágasságban tartjuk fenn magunkban.

– *Végtére a kultúra, annak bizonyos rétegei-szelektéi legalább nagyban segíthetnék az embert, hogy lelke otthonosságát megőrizze a világban, hogy*

kételyeire irányfények sugarai vetülhessenek, hogy elbizonytalanodásainak szakadéka fölé hit, vagy egyfajta belső béke, nyugalom boltozódjon. Ennek a kihívásnak korunkban mintha csak a zene tudna megfelelni... Itt már történtek

50 kísérletek, új csapás taposódik, elindult egy új vonulat, meggyökeresedett egy sajátos gondolkodásmód, amire különösen találónak érzem az Ön jellemzését: „...a zenét a régi nagy kultúrákban sem csak a zeneszerzők szerezték. Mai értelemben vett zeneszerzők nem is voltak. A zenék születtek, a zenék éltek, a zenét a muzikusok névtelenül csinálták és közösen éltették, ám soha nem csak magukban. [...] Az emberek együtt éltek a zenével [...] együtt lélegeztek vele, értettek és érteni akartak mindent, nem mondtak le a szépségre való beavatásukról, hogy mindenben részesüljenek, ami lényeges, s hogy minden éljen és finomodjon általuk is. A teremtést szolgálták, nem a bomlást. Az életed a megújulást.” Azt állítja, a szabadzene (az a fajta improvizatív alkotómunka, amit Ön megtalált magának-magában), az éppen ebből az elemi, ősi emberi gesztusból jött létre, ennek jegyében született. Ebből adódnék szertartás-jellege is?

– Romlatlan lelki otthonosságban, a belső békét fenntartva az tud élni, aki nap-nap után, s pillanatról-pillanatra levakarni a léthez tapadó szokásokat, törmelékességet, salakot, aki gyógyítani igyekszik a sebzettséget, fenntartani az eredeti teljességet. A születéstől a halálig minden szertartásban ez valósul meg, ahol egészséges a szellem – ez így volt az archaikus kultúrában is – : az örök életegészt a rossz szellemek, démonkák ártásaitól minden időben újra és újra meg kell szabadítani.

A zene e tekintetben – s a szabadzene különösen – olyan jelenség, olyan erő, mint egy gömbvillám. Talán azért éppen ez a hasonlat jutott eszembe, mert azt mégsem akarom rámondani, hogy csoda, pedig a gömbvillámban is van valami csoda-szerű. Maga az a tény, hogy megfoghatatlan, hogy irdatlan energiák lakoznak benne, hogy szétszóródhat s egész mivolta, vonulása és kiszámíthatatlansága maga a rejtély. A zene is a minket átölelő nagy energiákban oszlik szét újra, amint abból is való, onnan is vétetett. A zenében általában erős az a hatalom, hogy valami titkos, belső ponton tartson össze az emberben dolgokat – akár a kreátorban, akár a résztvevőben – s erre nem igen lehet találni jobb kereteket. Innen a szertartásosság, hogy a zene mindig valaminek a választása: a jó választása és teljes érdekű felmagasztalása jegyében történő, azt érzékletesen hordozó „cselekmény”, aktus és rítus. Itt persze már régóta nem produkcióról van szó... Az ember úgy érzi, hogy a világgal kapcsolatos ámulásaiból, csodálkozásából, elragadtatásaiból föltámadó élmény-sűrítmenyei kimondhatóak, akár zeneként, akár mondatként, akár képben, szóval valamilyen módon közölhető, megjeleníthető, és mégsem függetlenek. Nem függetlenek, hanem a bennük élő erkölcsi működésből fakadnak, a már említett szépség-vallásból, annak költészetéből.

Ez a kinyilvánítás lehet szertartás-elem, röpké beigazolódása az isten-ember kapcsolatnak, tehát egy folyamat része.

Olyan tehát a zene, a szabadzene világában ez különösen fontos, mint a víz, olyan lassú, mint a tenger. Egyben női princípium. De hát a zene szertartásosságának ez a lelki alapú és szellem-közegű folyamata 51 évezredek óta permanens, s az a cirka két évtized, amióta itthon a szabadzene kezdi szárnyait bontogatni, mióta az őszerejű és kultúra-teremtő improvizativitás ismét kezd szárnyakra kapni a világzene európai közegében, az is csupán egy szempillantás. A szabadzene is egyfajta szertartás, mai szertartás, s mint ilyen élmény, mint mély katarzis, átváltozás és beavatódás erősíti az ember belső, lelki-szellemi otthonosságát, hovatartozását. Ahogy évszázadokon, sőt évezredekken keresztül is ugyanez történt. Az otthonosság az *intimitás* fönntartása, a valahova-tartozás, az istenes élmény a kallódással szemben. Végül is az ember fa – abban a lelki vonatkozásban, hogy van benne kötöttség, sőt helyhez kötöttség. Föld és ég között benne él, vagy hal a saját kultúrája, s ezt mint a nedvek táplálják az őt érő külső hatások.

Már a helyzet miatt is fontos, hogy ez az újító rendeltetésű zeneáram, a szabadzene szétszívároghatott, hogy ez a gömbvillám-energiájú gondolkodásmód benne tán újra létjogosultságot nyer! A világkultúrában kész, meglehetősen merev, kikristályosodott-megjegesedett emlékműszerű dolgok hatnak ma a múlt hierarchikus elemeiként, amit egy nagyon is öncélú hegemonia tart fenn, teljesen eredménytelenül, oly nagy a fáradás, a széthullás, a bomlás. Szándékosan nem hatalmat említettem, hiszen minden világi hatalom mögött valójában egy érdek, egy akarat húzódik meg, ami hihetetlen gondok közepette folyton omladozik-bomladozik, gyürkőzik és sohasem hosszú életű, míg a hegemoniák sajátos tehetetlenségi nyomatékkal rendelkeznek és tartósak. Mindenesetre olyan helyzet állt most elő, hogy akár bekövetkezhetnek azok az abszolút omlások is, amelyek maguk alá temetik mindazokat a struktúrákat és hegemoniákat is, amelyek ma még mint nagy molochook tartják fenn és osztják föl maguk között a világot. De ugyanakkor ezek a molochook azokból a kultúrákból, azokból a népekből élnek, amelyek lent, a maguk kis közösségeiben és belső könnyezéseikben végzik a maguk szertartásait.

Ám amikor egy ilyen, a maga belső végtelensége tudatában élő ember összetalálkozik egy „hasonszőrűvel”, akkor tüneményeknek lehetünk tanúi: szinte elszabadulnak, mert felszabadulnak a teremtő-energiák.

III. Válság – szaporulat

– Nincs-e ellentmondásban az ember létezése, sajátos helyhez kötöttsége az improvizativitással, az örök változó belső kivetülésekkel?

– Végeredményben a kultúra életéről van szó. Ez esetben arról, 52 hogy *élő-e* egy kultúra, egy műveltség, egy jelenség, vagy sem. S ez megint összefügg mindennel, tehát ezt ugyanolyan szerves összefüggésben kell látni, mint valamely élő organizmust, hisz egyébként is azt mondjuk arra, ami élő, hogy szerves. Ha a kiindulásunk viszont csupán a – stiláris értelemben – mindig tiszta ornamentika és a merev struktúra, ha a meddő parancsaként folyton a már meglévő kivetülések, megtestesülések rituális hasonmásait követeljük, akkor gyakorlatilag négyszögesítjük a kört, lemevítjük a dolgot, mozgásában, fejlődésében, tehát létében korlátozzuk a kultúrát, ez pedig természetellenes beavatkozás. Az ornamentika csak egy elég felszínes, végső eredmény, egy jelzésrendszer. A lényeg: a látásmód, a gesztus, a kedv azonban mindig bennünk van – vagy nincs. Ebből következik, hogy általában akkor kezdjük dogmává tenni az ornamentikát, amikor nem hiszünk magunkban, amikor már nem egy folyton újjászülető, élő folyamat eredményeképp jön létre a „kivetülés”, hanem egyfajta előtétélezésként, a folyamatmenet helyettesítésére iktatódik be. Ha hiszünk magunkban, s abban a látásmódban, amely mindenkor a *mindenségre* és tán azon túl is tekint, akkor nyugodtan lehet bármit csinálni, akkor az fog történni, ami – mondjuk – leginkább az egyetemességében is tökéletesen „magyarul” gondolkodó Bartók munkásságában érzékelhető. Gyűjthetett zenét innen, onnan, amonnan, ezekből magyar zene lett, mert ő a szellem embere volt. Persze Bartókot azért sem értik még mindig – hogy újra és újra felemlegessem –, mert azt hiszik, hogy ez az attitűd csupán egy sarokba szorított specialitás... A dolgokat azonban elfogulatlanul és sokkal magasabb aspektusból kell megítélni. Ez teljesen szellemi természetű feladat, és nem korszakok mentalitásának a függvénye, teremtő szellemiség, egy szinte időtlen éberség, egy nagyon ősi kultúra várható föltámadása volt, a yin és yang emberéé. Egy látásmód, egy kedély, egy egyetemes jó kedély föltámadása, ahol bizonyos dolgok színét és fonákját egyszerre értjük és érezzük át bizonyos módokon, amelyben pl. együtt van a sírás és az idill. Mert az utóbbira is szükség van, noha ez az aranykori emlék – bár bennünk él – sajnos ma kissé távol került tőlünk. A sors lépett a helyébe, a szorongatott lélek. Igen, a sors, a sorsunk jobbra kiszámíthatatlan valami, ám az, hogy az ember ezen belül hogyan viselkedik, az tisztán rajta múlik, s ez a művészetekben ma sokszorosan igaz. És ha van valami, amin megmérheti magát, s a műveiben valóban megújulhat – az ember. Amiben terhes lélekkel valamennyire mégis meg tud nyugodni, az nem más, mint a bátor önvizsgálat és önítélet arról, hogy hogyan vett részt ebben az egészben. Ez nagy dolog, ez is egy folyamatos szertartás.

Ilyen módon arra is van esély, hogy nem iszonyatos lelki kínok között búcsúzik majd, amikor végső nyugovóra tér. Ebből viszont elég szorosan az is következik, s ez is az élő kultúra része, hogy nem pusztán helyesen kell cselekedni (mert ez mindig túlon túl bonyolult és ellentmondásos valami), hanem megnyugtatóan. Túl tehát a helyes „ornamentikán”. 53 A megnyugtató cselekvés pedig – ma különösen – a pillanat mély egyszerűsége és direktsége, amikor az ember egyetlen abszolút pszicho-fizikai törvény világos tudatában cselekszik és ez így szól: „parány vagyok”. Akárhogy is – parány. Ez olyan elemi szintű alapélmény, s olyan tiszta erkölcsi entitás, amely objektívnek mondható és már kozmikus erő. Olyan nagy ugyanakkor, hogy ennek tudatában nem zuhan, fennmarad az ember e világméretű összedőlési folyamatban. Ha nem meghunyászkodó tehát, hanem alázatos tud lenni, mert csak így válhat a teremtés igazi részessé. Végül is nem mi határozzuk meg a létezés bonyodalmaikat, főleg ezt színlelni; az egyszeri életnek önostya-mutogatássá torzított értelmezése csak arra jó, hogy magunkra sarkítsunk ki mindent és boldogtalanságot teremtsünk magunk körül.

– *Holott szenvedés, kín, bűn amúgy is van épp elég a világban...*

– Most már ott tartunk, hogy szinte minden rossz, a természet romba döntése mellett szisztematikus emberfa-kivágás is folyik, és aminek természetesen és egyszerűen jónak kellene lennie, az lehetetlen, az ma már, hogy úgy mondjam: unikum, külön bejáratú kiváltság, vagy szerencse. Gyanús. Teljesen kifordult a világ önmagából, s ezt nehéz is belátni, ez magyarázza megátalkodottságát. A gondolkodásnak ez a fajta leépülése, hogy az ember saját maga istenségére sarkítja ki az egész létezést, ez már „demokratikusan” felosztódó hatalmi kényszerektől vezérelve pusztítja az életet. Kezdve az egyéni hatalomtól, egészen a szintúgy kisajátítani akaró és látszat-demokratikus úgynevezett kollektívig. De inkább ez utóbbira értve elsősorban. Hisz természeténél fogva a kollektív hatalomban nincs olyan ember, aki a maga karizmatikusságával jól és a mindenséghez méltóan, isteni színvonalon tudna uralkodni. Azért „kell” sok embernek összeállni, hogy közös legyen a hatalom, a hatalmunk, amely azért az „övé” legyen, az ő zsákmánya. Azzal a példátlan előnnyel persze, hogy minden, amit alkalmatlansága következtében elkövet, büntetlen, megtorlatlan marad. Száraz, kegyetlen, materialista gondolkodás.

Úgy vélem ugyanakkor, hogy a technikai civilizáció a maga józanságában, ép öntudatú és tiszta gondolkodású emberek kezében(!) nem okozna föltétlenül diszharmoniót. Ha a technika vívmányait csak arányosan, mértékkel – és göggye ellenében! – nem öncélú és isteni allűrök jegyében használná az ember, akkor a technika amolyan kozmikus játékszer volna a

kezében, ami a visszafogott alkalmazás révén beépíthető, beilleszthető a világ rendjébe. Most nem így kezeli. A szellem gyenge, az életmenet elveszti egyensúlyát s megint csak a koszoság, a törmelékesség, a salakanyag szaporodik új sebzettséget okozva.

54 Ma fárasztó, riasztó, kongóan üres lelkiállapot él bennünk és vesz körül minket, hazánk pedig belsőleg is szétszórt, lélekben is erőtlén. Ez is korunk zavaros átmenetiségéről tanúskodik. Amikor ötmilliárd ember él a Földön, akkor már nem lehet (demokratikusan) úgy gondolkodni, hogy én csak kereskedőként gondolkodom, én meg csak papként gondolkodom, én meg csak zongoristaként, és közben hatalmat gyakorolok. Mert ma már mindenki ezt játssza el. Az emberiség sorsát ma már úgy kell a látómezőnkbe fogni, mintha magunk számkivetettségben lennénk valahol. És mindent át kell látnunk ahhoz, hogy életben maradjunk. Mert az igazi nagy gond valójában az emberszaporulat és ezzel párhuzamosan a geológiai, ökológiai változások elemi hatása, miközben méltatlan a gondolkodásunk. Mindennek a mélyén ez húzódik meg. A világgond – vagy ahogy Hamvas nevezi, a világválság – is ezzel a lanyhuló szellemmel és erkölccsel függ össze. *Ez a valódi provincializmus – ma!*

Miközben a mélyben, az emberben egy más látásmód és működés körvonalai bontakoznak, amely felfogás már nem „haladni” akar a múltból egy ismeretlenbe, szebbnek ígért jövő felé, hanem egész egyszerűen csak lenni: VAN-ni. VAN-ni, miként az öntisztító Világ, amely mindig eredendően kész önmagában. Hiszen mi is készen születünk. Ez a készen lét egyfajta időtlen élmény és adomány, melynek adódnak ilyen-olyan epizódjai, amelyek egymásutániséga lineárisan történelemként érzékelhető, ám egységes és intim képlet az egész. Egy átmeneti állapotban – ami most általánosan a nyakunkban szakadt s eltart még egy jó ideig – ez a VAN-ság, ez az egyszerű, elemi tudat az, amihez kötődni érdemes. S a szabadzene jelenségének mélyén is a kötődés munkál. Ez az egyszerű, isteni függés. Ez a kozmikus visszahúzóds és erő adhat magabiztosságot, belső békét, ennek hiányában viszont a kiszolgáltatottság apokalipszise fenyeget. A világban levő irdatlan eltömegeződés ellenpólusaként olyan transzcendensnek mutatkozó, arctalan, sőt fejetlen hatalmak feltűnése árnyékolja be napjainkat, amelyek sanda fanatizmusokat keltenek életre, alantas szándékokat képesek mozgósítani. Ezek mélyén gyilkos erő és démoni sugallat munkál. Kísérő tünetei: a tömegbelevetés, a vallási és etnikai hisztériák kialakulása, s egyfajta történelmi nagyképűség. De valahol rokona például az is, hogy egy nevetségesen káprázatos életszínvonal érdekében kiirtják az amazonasi őserdőket. S látni kell, Magyarország is néma és kegyetlen harci terep.

Amikor arról beszélgetünk, hogy elfojtott könnyekről is szól a zene, akkor itt, ennek a mélyen átélt, végzetes sorsnak az árvasága merül fel újra

meg újra. S ez az árvaság: hűség önmagunkhoz, az élet egészéhez egyfajta időtlen tartás és erő? Valami maradék idill és jóhiszeműség. S ez jó szó rá, ez az árvaság, holott szinte a rokonalanságot idézi föl az emberben. Pedig nincs itt rokonalanság. Mert zárul a kör: a szükségszerű kintlétek értékfeltő magányától az isteniesülés ígézetével viaskodó ember (jót vagy rosszat) teremtőképességén át – és a szertartások felelősségével együtt – a gondok gócpontjához hurkolódik az íve. Nem kitesztottságban és nem divatok befolyása alatt élem az életet; úgy nem is tudnám. Nem úgy gondolkodom, s nem is úgy érzékelem a menetét a világnak. A megőrzés mély kényszerével azonban az elveszés ellenében, s hogy mások életére (de akár a sajátoméra is) úgy tekintsek, mint amelyben ott dereng a nyugalom és az esély. Persze ebben az az élmény is jócskán benne van, hogy miért kellett nekem most találkoznom Önnel s ezen keresztül szembesülnöm magunkkal – és fordítva is. Ha valakivel találkozom, akkor: neki miért kellett épp velem összejönnie? S miért vannak ezek a kisülések, és miért pont ezek vannak itt? És mit jelez az a csend, az a csönd, ahogyan ez most zárul?

Új Forrás 2013/9 – Az emberfa
Bankó András beszélgetése Szabados Györggyel

